

Bir Türk olabilmenin kuralları

RIFAT N. BALI

Azınlıkların Osmanlı dönemindeki yaşamları ve konumları ile ilgili çok sayıda araştırma olmasına rağmen Cumhuriyete geçiş ve ulus-devlet kurma dönemi olan Tek Parti dönemiyle ilgili çalışmalar bu son yıllara kadar yok denecek kadar azdı. Doksanlı yılların başından itibaren bu bakır sayılabilecek alan, birkaç yıl arayla yayımlanan birçok çalışma sayesinde artık hakkında hiçbir şey bilinmeyen bir alan olma özelliğini kaybetmiş durumda. Bu çalışmalar sayesinde, ulus-devletin kuruluş ve kökleşme dönemi olan 1923-1945 yılları arasında Cumhuriyetin en büyük hedeflerinden birinin azınlıkları özümseme, ya da başka bir deyimle, Türkleştirme olduğu artık bilinen bir olgu.

Azınlıklar-devlet ilişkileriyle ilgilenen kesimde sık sık dile getirilen bir kanaat,

Ahmet Yıldız
**"Ne Mutlu Türküm Diyebilene":
Türk Ulusal Kimliğinin
Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**
İletişim Yayınları, 2001, 351 s.

ırkçılığın Kemalizmin gizli yüzü olduğudur, Atatürk'ün "ne mutlu Türküm diyene!" sözünün veya *Hürriyet* gazetesinin başlığında yer alan "Türkiye Türklerindir" ifadesinin ırkçı bir anlam taşıdığıdır. Aynı kesim Türkleşme politikalarının esas itibarıyla azınlıklardan tasfiye edici bir irade taşıdığına da inanmaktadır.

Ahmet Yıldız'ın çalışması bu açıdan büyük önem taşımakta. Yıldız devlet-azınlıklar ilişkilerini Cumhuriyetin ilan edildiği 1923'ten itibaren değil İttihat ve Terakki

ile Kurtuluş Savaşından itibaren ele almakta, azınlıkları Türkleştirme meselesinin baskı indirgenemeyeceğini göstermektedir.

Yıldız kitabının birçok yerinde dönemin siyasi elitleriyle Cumhuriyetin kurucu kadrosunun azınlıkların Osmanlı döneminde Batılı ülkelerle girdikleri, Osmanlı Devletinin aleyhine gelişecek faaliyetlerini, Kurtuluş Savaşı sırasında işgal kuvvetleriyle olan işbirliklerini, ayrılıkçı emeller beslediklerini, işgal kuvvetlerine sevgi gösterilerinde bulduklarını unutmamasına rağmen geçmişin üstüne sünger çekmek, yeni bir sayfa açıp yeni temeller üzerinde bir ulus-devlet inşa etmek istediğini gösteren belgelere yer vermektedir. Ancak bu iyi niyete rağmen, toplumsal bellekte sağlam bir şekilde yer eden bu olaylar nedeniyle azınlıklara karşı duyulan güvenin kolay kolay



yeniden tesis edilemeyecek bir şekilde sarıldığını da göstermektedir. Nitekim "güven ve sadakat sınavı"nı kaybetmiş olan gayri Müslimlerin, "devlete karşı isyan" etiketleri gerekçesiyle Meclis seçimlerine katılmaları yasaklanmıştır (s. 101). Hüseyin Cahit (Yalçın) 1908 yılında yazdığı, "Millet-i Hâkime" başlığını taşıyan başyazısında (s. 309-312) siyasi elitlerin gayri Müslimlere karşı besledikleri derin güvensizliği çok açık bir şekilde ifade etmiştir. Yalçın'ın bu güvensizliği bertaraf etmek için çıkış yolu olarak teklif ettiği çare bir vicdan muhasebesidir: "Bugün Müslim unsurla kardeş gibi geçinmek isteyen gayrimüslim vatandaşlarımız, vicdanlarıyla evla uzun bir hasbihalde bulunmalıdırlar." Yalçın'ın önerdiği bu "kendini kendile hesaplama" sonucu azınlıkların Osmanlılık ülküsüne sadık kalıp kalmayacakları, başka bir deyimle ayrıtlık ve milliyetçi hareketlerde bulunup bulunmayacakları kararına dair, Hüseyin Cahit Yalçın'ın başyazısını "çünkü ne denirse densin, memlekette millet-i hâkime Türklerdir ve Türkler olacaktır" hatırlatmasıyla bitirmesinin trajik sonuçların yedi yıl sonra görülecektir. "Millet-i hâkime" fikrinin temel oluşturduğu beka kaygısı" trajik bir sonuca yol açacaktır. Ermeni ve Rum azınlıkların kendi ulus-devletlerini kurma çabaları Osmanlı Devletinin son parçası olan Anadolu'nun da kaybedileceği korkusunu doğurur ve bunun sonucunda Ermeni Tehcir kararı alınır (s. 113).

Kemalizmin temel kaygılarından biri azınlıkları (gayri Müslim ve gayri Türk Müslüman azınlıkları) "Türklük potası" içinde eritiyor onları Türk milli kimliğiyle yeniden yaratmaktır. Bunun için Türkçenin ortak dil, Türklüğün de ortak ülkü olması en önemli şarttır. Bu sadece Kemalizmin bir şartı değildir, İttihat ve Terakkî'nin özümsemesi siyasetinin de gereğidir (s. 80-81). Bu şartlara ayak uyduramayanların vatandaşlıklarını kaldırma üzerinde kalmaya mahkumdur. Ancak dönemin kadroları bununla da yetinmemekte ve direnç gösteren azınlıkların Türkleşmeleri için tehcir gibi şiddete dayalı önlemler almaktadır. Yıldız "ne mutlu Türküm diyene", "Türk! Öğün, çalış, güven", "Türkiye Türklerindir" sözlerinin aslında ırkçı renkler taşımadığını, bunların Batının Türkler hakkın-

daki peşin ve ırkçı önyargıları karşısında, Kurtuluş Savaşının yıkımından çıkmış Türk halkına özgüven veremeyi amaçlayan sözler olduğunun altını çizmektedir (s. 114 ve 162-3). Yıldız yerleşik yaygın kanaatin aksine Türkleşme politikasının tüm gayri Müslim azınlıkları değil esas itibarıyla Yahudileri hedeflediğini de hatırlatmaktadır (s. 264-5, 268-9).

Ahmet Yıldız'ın bu önemli araştırması bir kere daha "Müslüman=Türk" denkleminin zihinlerde ve günlük hayatta geçerli olduğunu, bu yargının gerisinde, bir imparatorluğun etnik milliyetçilik sonunda parçalanmış olmasının hem halk, hem de siyasi elitler nezdinde yarattığı büyük travmanın yer aldığını göstermektedir. Yıldız Türkleşme politikasına direnç gösterenlerin, kendilerinden beklenen süratle bu politika ayak uyduramayanlarını, cemaat hayatına dayalı bir örgütlenmeyi sürdürmek isteyen azınlıkların toplumsal ve siyasi hayattan tecrit edildikleri ve "öteki" haline düştüklerini de hatırlatmaktadır.

Ahmet Yıldız'ın araştırması okuru bir takım önemli sorularla yüzleştirmektedir: Şayet azınlıklar yeterince gayret göstermiş ve Kemalist kadroların kendilerinden bekledikleri süratle Türk dilini ve ülküsünü benimsemiş, İsa ve Musa dinlerinden birer Türk haline gelmiş olsalardı, kendilerine tamamen güven duyulacak mıydı? 1924 Anayasasının tanıdığı tüm haklardan faydalanacaklar mıydı? Nazi ordularının Trakya sınırına dayandığı 1941 yılında muhtemel beşinci kol faaliyetlerinde bulunmalarının engellenmesi için gene enterne edilecekler miydi? 1942 yılında kanunlaşan Varlık Vergisi onlara karşı gene ayrımcı bir şekilde uygulanacak mıydı? "Azınlıklar meselesi"nde sorun sadece güvensizlik miydi, yoksa gayri Müslimlerle Müslümanlar arasında Osmanlıdan beri süregelen ve milli iktisat politikasının da ortadan kaldırmayı başaramadığı gelir farklılığı güvensizlikle birleşince sorun çözümsüz bir hale mi dönüşmüştü? Bu soruların cevaplarını vermek hayli zordur zira CHP'nin azınlıklarla ilgili siyasetini belirleyen temel belgelere henüz ulaşamamıştır. Yazar araştırmasını 1938 yılıyla, yani

Atatürk'ün ölüm tarihiyle sınırlamış olduğundan, 1938-1945 dönemindeki uygulamaların Atatürk'e mal edilemeyeceğine belki de üstü kapalı bir şekilde işaret edilmektedir. Ancak böyle de olsa eldeki sınırlı sayda veriye ve bulguya bakıldığında yukarıda sorulan sorulara "evet" veya "hayır" cevabı vermek biraz güç. Rum ve Ermeni azınlıkların bakılacak olursa, Mustafa Kemal'in "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir" tarifi gereğince, işgal kuvvetleriyle işbirliğinde bulunmuş olan bu gruplar "kuran" kavramına dahil edilmemişlerdir. Dolayısıyla vatandaşlıklarını kâğıt üzerinde kalmaya mahkumdur (s. 146). İşgal kuvvetleriyle işbirliğinde bulunmamış Yahudi azınlığı bakıldığında da pek ümit verici bir durumla karşılaşmamaktadır. Atatürk'ün hükümleri arasında yer alan ve Yıldız'ın yanlışlıkla "Rum doktor" şeklinde atıfta bulunduğu (s. 275, dipnot 139) Yahudi aslı Dr. (Samuel) Abravaya Marmaralı 1935 yılında bağımsız milletvekili seçilmiş olsa da bu milletvekiliği kâğıtta kalmış, Marmaralı fiili herhangi bir icraatta bulunmamıştır. CHP kadrolayla çok sıkı ilişkiler içinde olan, Kemalizmin ve Türkleşirmenin ideologu Tekin Alp'in hayatına bakıldığında, kendisinin de Varlık Vergisinin ayrımcı uygulamalarına tabi tutulduğu, emeklilik yıllarını yaşadığı Nice'te Türkiye'nin Nice fahri konsolosu olmak için yaptığı başvurunun Dışişleri Bakanlığı tarafından reddedildiği görülmektedir. Dönemin ünlü hukukçularından olup Tekin Alp ile birlikte Türkleşirme politikasının savunucusu olduğu şevkle üstlenen ve CHP kurmay kadrosunda yer alanların yakın dostu olan Mıslaslı Gad Franko'nun da benzeri bir akıbeti maruz kaldığı görülmektedir. Bu örnekler belki de bir kere daha "azınlıklar meselesi"nin çözümsüzlüğüne işaret etmektedir. Ancak bu çözümsüzlüğe rağmen Yıldız bu çalışmasında günümüzde bazı çevrelerin Atatürk'ün Türk halkına güven ve kimlik aşılama amacıyla söylemiş olduğu sözlerden yola çıkarak Kemalizmin ve Atatürkçülüğün aslında ırkçı bir düşünce olduğunu savunmalarının hatalı olduğunu göstermektedir. Bu da bu çalışmanın en önemli yanlarından biridir. ♦